

A jótehető esőt megelőző szélcsenden is túl vagyunk már, vagy hogy ne képletekben szóljak: a városi mozgalmak körül, a lövészenyi s regattai események, melyek ez uttal arra vannak hivatva, hogy élénk keretbe foglalják a királynak itt mulatását: előre vetik derűjüket. A nagy ország minden vidékéről hozzánk föl- és lerándulók, a fényes napok után készülnék csak elhagyni a fővárost; azoknak számát még az idegenek is fogják növelni, a ha hozzá adjuk még édes magunkat is, kik a város- és zugliget hűvös homályaiban lappangunk s árnyas rejtekeinkből az öröndetes alkalomra előbujunk: Buda-Pest kétségtelenül ritka élénkség rajzát fogja nyújtani. Idejárulnak még gazdasági- s virágkiállítások, császárfürdői s margitszigeti táncvigalmak s még néhány alkalmi s alkalmatlan ünnepély, disz-előadások, stb. stb.

S a fővárosi élet, rövid ideig tartó, kalanyicus rángások után, lefelecszik, s a góhér s kadarka éreseig nyári álmát aluszassa, s azokat, kik még akkor sem ocsúdtak föl, a 65-diki szűrés borával hozott országos pohárköszöntés fogja fölébreazteni tétlen aszenderűkből. Azzal pedig, a mi addig a legjobb: a sörrel és hideg fürdővel, illően akarunk élni, hagyván búslolni azokat, kiknek erre elég nagy a fejük s szük a keblük.

Míg a „B. Híradó” újabb országgyűlési fény- s árnyképekkel gazdagította muzeumát: azon néhány ritka bogár mellé, miket részint spirituában őriz, részint maliciájának gombostűjére tűzött, adjunk még egy példányt, melylyel egyik szakismerő rovarászunk kedveskedett nekem e napokban, s mely, mindenesetre megérdemli, hogy ad usum delphini, zoologi tüzettséggel megírjuk történetét. A coleoptera industrialis hungarico-turco-americanának, mely ez idő szerént Buda-Pesten döng, viselt dolgait így adja elő tudományos fürkésző barátom:

„Míg száműzetésben élő honfitársaink körül soknak, kik egy társadalmi állásuk mint képességeik által, a március előtti napokban s az 1848—49-diki megrázó események áradatában egyaránt kiváló szerepet játszottak, a külföldön teljesen nyoma vesztett: a másodrendű menekültek legiójában, kik ép úgy maradhattak volna itthonn mint a hogy idegen földre kívándoroltak, hol amazok előtt elérték a kenyeret s joggal nevezettek „működvelő emigransoknak”, néhány nevezetesség akad, kik mint hadvezérek, természetbuvárok, kelet-utazók, zenészek stb. kezdték magukra terelni a közfigyelmet.

E körülmény magában véve meglepődésünkre szolgálta, ha mind e „nevezetesség” csakugyan az volna a minék tartják őket, vagy a mik lenni akarnak. De ha tudja az ember, hogy földieink e faja mily könnyen tanul belé a humbugba, támogattatván ebben oly személyek által, kik minden emberismeret híjjával vannak — a külföldi viszonyok felhasználásába s az otthon maradt hiszékenyek bizalmának kizsákmányolásába; ha tudja az ember, hogy voltaképp kicsodák ők s mily minőségben tolják föl magukat bőbeszédű öndicsőítésben s olcsó vértanú-kacérságban a világnak: minden illusio szétfoszlik.

Nyegleségben csaknem föltűnőülják a franciát és olaszt.

A taktika mindig egy és ugyanaz.

Kezdi a szájaskodással s aztán átcsapnak a hirlapi reklámába. E közben szakadatlanul arról gondoskodnak, hogy nevök minden jelentékeny alkalommal említessék, s ezt mindaddig így folytatják, míg e hirtájházzat legelfogultabb olvasója is elvégre azon gondolatra jut: „ez az ember egy, vagy más tekintetben, kell hogy kiváló legyen!”

A „N. Fr. Presse” apró hirei közt a minap curiosum gyanánt az volt olvasható, hogy egy magyar menekült (nevének kedvezünk), ki több évig élt Californiában s doctor, a stettini nemzetközi kiállításon az Egyesült-Államok biztosá gyanánt működik, a több érdek tárgyat hozott magával Európába, melyek közt egy nagy arany-göröngy is van. Lehet, hogy a biztos neve mindig hozzáfűződik rendkívüli pályafutásokhoz, kalandos es-

ményekhez s csodálatos tárgyak birtokához; az is lehetséges, hogy locsászárból érett korában orvos is válhatik. De az említett rövid vázlat úgy ráillik egy idevaló, hasonló nevű, rendkívüli hungaro-turco-americanusra, hogy combinatiómban teljesen megzavarodom.

Mintegy három év előtt a „P. N.” fölötté vontzó jelentést ön egy, hoszas számkivetésből hazakerült honfitól, ki a világ minden részében élt, Californiában az orvostudori méltóságot elnyerte s végre Damasccból tért vissza, hol Abd-el-Kader, a drúzok és maroniták közt vitt csaták egyikének alkalmával, emberünk életét megmenté.

Ily pikáns újdonság szükségképpen minden igaz hazafi kíváncsiságát nagy fokban fölcsigázza. Ki ne óhajtott volna látni azon férfit, kit a kabilok egykori híres vezére kirántott a halálos veszedelemből?

Kivánságom csakhamar teljesült.

Midőn egy este a nemzeti kör teke-termében föl s alá séltáltam s azon metamorphosison tándódom, melyen e társaság az 1861. év vége óta átment: figyelmemet egy épen belépő uri ember kötö le, kinek fején török fezt állt. A non chalanceból, melylyel mozgott s testeségéből inkább basára lehetett következtetni mint hazatért menekültre, ki évek során át ette a száműzetés keserű kenyerét.

A természetes alak a teke-teremből a mellékszobába lépett, hol többen, kik vele már megismerkedtek, s őt, természetesen, csodálák: élénk beszélgetést folytattak. A csoport azonnal szétfált, s a török pikás férfiú kezébe veté karjait, melyen meghajolt s kezével lábával még különféle mozdulatokat követelt el, melyek arra látszottak célozni, miszerént oly emberrel van dolguk, ki, noha nem török, mindenesetre azonban a keleti szokásokat alakosan tanulmányozá, s ut figura docet, el is sajátult.

Azon gyánításom, hogy e műzümán-taglejtésekben jeleskedő egyéniség ugyanaz, kinek életét a hírmes damasccsi emir, menté meg: csakugyan alaposnak bizonyult. Amíg csoport fölé közeledtem ugyanis, melyet több rendbeli török hóknasz-pókuszszal igyekezett keleten való jártasságáról meggyőzni, s aztán utazásairól s ka-

landjairól kezdett beszélni. Csakugyan rendkívüli és vékonya eseményeken úszott, gyalogolt, lovagolt, vergődött, ugrott, s a ténnyel is, s a viselt dolgairól való elbeszélést török szövegű mellényére való különös figyelem kihívása által fejezte be, mely mellény annyiban oszvetes emléke, a mennyiben ugyanazon nap földé bátya keblét, melyen Abd-el-Kader vágta ki őt görbe vasával a drúzok körmeik közül.

A hazájába való visszatérés által azonban rendkívüli élményeinek sorozata még korán sincs befejezve.

Első jelentése után egy héttel, a „P. N.” egy másodikkal lépett elő, melyben a t. c. közönségünk közül emlékébe lett hozva Abd-el-Kader „menecének” csodálatos részletekkel duzzadó múltja, s aztán említés tetetett az érdekes férfúnak egy ritka találkozásáról. Amint ez t. i. egy szép napon a váci utcában sétált, aha három dervis egyike, kik Badára szándékoztak a jámbor Gül-Baba sírházhoz imádkozni, elője akad, s ekkor rögtön ráismert azon szentemnek egyikére, kik látták, Abd-el-Kader hogy mentette meg a drúzok legközepebből a vitéz doctor urat. Doctor ur és dervis természetesen ellágyulva s zokogással borultak egymás nyakába.

E csodálatos találkozás után több nappal a „P. N.” közlé, hogy „jelen” vagy „derék” vagy „tudós” hazánkba Ázsiából néhány ritkaságot hozott magával, miket ajándékképpen a nemzeti múzeumnak szánt. Ha jól emlékszem, a többi között azon kard vagy püstioly is köztök vala, melynek segítségével Abd-el-Kader az ő hitetlen hívét megmenté.

Erdekes hazánkba immár három év óta él köztünk, és, mintán transatlantici tudori oklevelére nem fektettek különös súlyt, itt saigorolai volt könyvtelen, s a többi szóczi bukás után, mint ez tudralevő dolga, a magyarr kir. egyetem kutatóbírósai közt fölvételre emelték.

Fivére, szintén előle „émigrans par prédilection”, Bostonban lovarda-igazgató volt, mely lovarda vezében concurrens folytatá kontre mestert, s a többi szóczi bukás után, mint ez tudralevő dolga, a magyarr kir. egyetem kutatóbírósai közt fölvételre emelték.

Már most mindabból az a kérdés támad, hogy kettő közül melyik biztos a Egyesült-Államoknak a stettini nemzetközi kiállításon? A mi vitéz doctorunk nem lehet, mert az északamerikai szabad államok kinevez-

tetését itt kellett volna vennie, s ez tudtukkal, nem történt meg. Hogy zavarunk teltpontját érje el, a „P. Lloyd” e napokban, mintegy viszhangja gyanánt a „N. Fr. Presse” maipapi hírének, egy újdonsággal lép eléük, mely közvetlen a megkerült „enfant prodigue”-re vonatkozik, s melyben kijelentetik, hogy miután mint menekült amnestiával (t. i. 1862-ben) a külföldről visszatért, hol is — már mint Amerikában — tudorral promoveáltatott, továbbá a párisi klinikumokat meglátogatta, s az angol hadseregben mint orvos működött: újabb szigorlatok után a pesti egyetemen is elnyerte a tudori oklevelet.

Miután az egykori lovaglómester nem lehetett doctorral, úgy vagy a „N. Fr. Presse”, vagy a külföldi lap, honnan e hírt merítte, az állítólagos éjszakamerikai biztosra nézve rútul mystifikáltatott.

Ezek, uram, tények, melyekből az olvasónak s önkéntes szerént szabad kiokosodni. Az egésznek azonban tán mindamellett meglesz az a haszna, hogy országos részvétele s a közfegyelmbe oly egyéneket ajánl ezentúl a sajtó, kiket jobban meg fog rostálni.

K. s B. n.

Könyvvásár.

Mária Antónia levelezése. Az eredeti kéziratokból közzétette gr. Hunolstein. A harmadik kiadás után franciából fordította: Beck Hugo.

V.

Mercy grófnak.

1791. április 14-én.

Lovelei mind kezeimhez érkeztek, gróf ur, és hogy a válaszával eddig késlelkedtem, azért történt, mert biztos alkalomra vártam. Jelen soraimat már Crussol urral küldtem meg, most más útat használók. Megkísértem, hogy jegyekben irt utolsó levele minden pontjára válaszolok. Úgy látszik vagy igen rosszul fejeztem ki magam, vagy igen rosszul értettek Bécsben,

ha azt felelik, hogy a mig biztonságban nem vagyunk, semmi külföldről intézett kísérlet sem vezethet eredményre, a legkisebb tüntetés borzasztó veszélyt hozna reánk. De hát kívántuk-e valaha, hogy a legparányibbat is tegyék érettünk, mielőtt cél- és időszámba tartjuk? De ép ezért és hogy támpontunk legyen Európában, kértem szakadatlanul határozott választ és ezt nem kaphattam. Ha sikerül Páris elhagynunk és biztos városba jutunk, s ha onnan a császár segélyt igénybe vesszük, számíthatunk rá, igen-e vagy nem? Mielőtt erről nem biztosítanak, semmit sem lehet kezdeni; de hogy még világosabban fejezzem ki magam, nem kívánjuk, hogy bármely hatalom seregei az országba vonuljanak és nem is fogjuk kívánni, ha csak oly esemény nem adja magát elő, hogy gyors segélyre van szükség. Pusztán azt akarjuk tudni, vajon biztosan számíthatunk-e arra, hogy midőn a hatalmak segítségét igénybe vehetünk, azok Franciaországgal határos helyeikre elegendő sereget fognak küldeni, hogy a jóindulatuk és elégtelenségük, kik szeretnének velünk szövetkezni, de vagy a távolság vagy más okoknál fogva nem ferhetnek hozzánk, tám- és gyűlpontul szolgáljanak. Svájc és Sardinia pártunkon vannak, de a nagyhatalmak belégyezése nélkül mitsem tehetnek; kegyed ismeri Spanyolország feleletét, melyet ugyanazon futarral, ki itt körösköröslő távra Bécsbe ment, küldtem át övéremnek, március 14-én ugyanazon alkalommal választott, de meg sem említé Spanyolország, mely okból a követnek, ki gyors feleletet kért, mitsem válaszolhattam; ez annál bosszantóbb, mert ha udvara nem őszintén cselekszik, ürügyül fogja használni a császár közönyösségét, hogy semmit se tegyen; és ha jó indulattal van is irántunk, természetes lassúságát a bécsi hallgatás csak fokozni fogja.

Kötségtelen, hogy az orosz-török háború folytatása minden politikai tervezésre hátrányosan hat; Angolország jelen magaviselete tanácsolja terrei és szándékairól. Egyetérték önnel, hogy igen célirányos volna e hatalmat megnyerni, de lehetetlen vele alkudozásra lépni, mielőtt el nem határoztuk magunkat, attól tartván, hogy titkunkat rosszakaratból az országban tartózkodó log-

aggyobb ellenéinket árulják el. De erősen fogunk húszmily után nézni, ki megkísértse az udvar hangulatát pontosan kikutatni és ki csak azon pillanatban szóljon és cselekedjék, ha innét eltávolítottunk, s hogy legelőbb az udvar semlegességét eszközölje ki, ha — szükség esetében — áldozattal is; talán tanácsos volna erre Barthélemy*) urat alkalmazni, ki ott tartózkodik és kinek állásánál fogva mindenkihez bemenete van; de pártolójá-e a jó ügynek? Bizhatni-e hűségében? Nem tudom, kegyed ismeri őt, tudassa velem, mily véleményével van róla. Levelemnek két pontja, melyek a szűkés lehetőségét és azon biztos helyet illetik, hogy visszavonulandók volnánk, véleményem szerint nem oly bajos, ha óvatosan járunk el és meggondoltan bízzuk magunkat a kikerülhetlen véletlenre; a mi a harmadik pontot illeti, mely tetemes számú bűrseregről, engedelmes tartományról és annyi pénzről szól, mely két-három havi előlára szűkséges, hiszem, hogy ha egyszer innét eltávolozán mutatkozni fogunk, pártunk jeleutenyűvé nőri ki magát és jóindulatúakból, elégtelensekből, ugyazinta olyanokból is fog állani, kik félelemből pártolnak hozzánk. A mi a seregeket illeti, Bonille ur dolga azokat megnyerni; velünk egy véleményben van, mely szerint, ha a király fölép, sokan fognak hozzá visszacsatlakozni. Tehát csak arról kell gondoskodni, hogy a zöm meglegyen, és úgy hiszem azt már csaknem összegyűjté. Első tartományt menhelynek tekintem és leendő tartózkodási helyünkől könnyen lehet majd oda visszavonulni, ha a szükség úgy kívánná; a pénzre vonatkozólag, azt gondolom, ebben nagy förtakadás lesz, pedig a nélkül semmihely sem foghatunk. Az első hónapokban tizenöt-tizenöt millióra volna szükség, de honnét előteremteni? nem lehetne talán Hollandiában több magánzó nevében és azon ürügy alatt, hogy államjavak vásároltatnak, kölcsönre szert tenni? Kísértes meg, talán fog valakit e célra találni, mi hasonlóképp fogunk Angolhonban eljárni. Beszéltem Labordeal**) nem az említett értelemben, mert főlek nejétől és indiscretiójától, hanem mintha pénz

*) Kérel folytatás Szijó-, Széd- és Angolországban.
**) Laborde, XV. Lajosnak egykori első kasszárja, 13-ból volt.

akarnék felhajhászni, hogy a legközelebbi törvényhozási szakra tükérel rendelkezhessem. Vonakodott, nem miattam, hanem a király érdeke tekintetéből, mert véleménye szerint, az udvartóltság nem fogná a kamatokat befizetni; egyúttal tudomra adá, miszerint két millió tételenyűszett le számomra Angolországban. Szűkség esetében hasznunkra lehetnek. Meg más pénzszerszám eszközöket is javasolnak; a kerületek bátralkos adóbehajtásai; a közelebbi törvényhozási szak ürügye alatt bármikor is lehetne ezt tenni, a pénzt szükség szerint használhatjuk majd. Jelenleg már sokat beszélnék a beálló törvényhozási szakról, a király meg én azt hisszük, hogy igen fontos reánk nézre, miszerint az ne következzen be, és az út-mód, melyen a rómitól alkotmányt meg akarjuk erősíteni, mielőtt az ellék befojzetnek, elég ürügyül szolgál, hogy szilárd és helyzetünkbe illő határozatot hozunk. Azon percben képesek leszünk rá, egyesítünk kell erőnket és eszközeinket; egyeskedni ez emberekkel lehetetlen.

Ezek gondolataim, még egyet akarok hozzájárulni: az idegen hatalmak és főleg a császár arra int, hogy várjunk, de tehetjük-e?

A baj napoként növekedik, a közvélemény teltpontján van, főleg nem, most már csak alább szállhat; Svájc és Sardinia bizalmatlan lesz és meg fogja dnni a dolgot, ha sokáig váratták; az ország belsejében a rokonindulatú tartományok, ha látni fogják hogy csabítják őket és mitsem tesznek, egyességre lépnek majd a jelen kormányval, és az országon királyi levél franciák pár dörögését fognak elkövetni, mely őket enyészetha bennünket pedig oly helyzetbe fog dönteni, melyből előnyt nem húzhatunk többé.

Válasszát legközelebb várom, különösen a fölött, hogy mit remélhetünk, mit nem, ha innét megmozdunk. Julius-hóban lesz a gyűlés berekesztendő; minden esetre előbb kell határozatot hoznunk. Április 5-én kell levelekre ugyanazon úton fogok felelni.

Isten ommel. Ön iránt barátság, bizalom és hűls van szívembe reá. Tartsa meg számomra e levelet; igen örülök majd öket valaha ismét látni. Mária Antónia.